

ΠΕΡΣΑΙ—«ΚΥΚΛΩΨ», Ἐθνικὸ θέατρο.

Οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος οὗτος,
οὐδ' ἔβας ἐν ναοῖν εὐσέλμοις,
οὐδ' ἴκεο πέργαμα Τροίας.
Στησίχορος, Παλινωδία.

Σήμερα θὰ μοῦ τὸ ἐπιστρέψουνε οἱ ἀνεχτικοί μου οἱ ἀναγνώστες τοῦ ἀγνοῦ μας τοῦ «Ξεκίνημα» νὰ παλινωθῶ κι' ἐγώ. Ἐμένα δὲ μὲ στράβωσε, μοῦ ἀνοιξε ἀντίθετα τὰ μάτια ἡ ὠραία Ἑλένη τῶν θαυμασμῶν τῆς νεότητάς μου (ποῦ δὲν ἐτελείωσε ἀκόμη) καὶ μ' ἔκανε νὰ δῶ τὰ φοβερὰ τῆς τὰ ἐλαττώματα. Γιὰ σήμερα ὅμως θὰ τὰ ξεχάσω.

Ἔτσι συμβαίνει καὶ μ' ἐκείνους ποῦ εἶνε ἐρωτευμένοι μὲ κακόκαρδες γυναῖκες : Σεχνοῦν ὅλη τους τὴ φρίκη μπροστὰ σ' ἓνα ξανοιγμένο χαμόγελο καὶ ὀπλίζονται ἀπὸ αὐτὴ τὴ μικρὴ χαρὰ γιὰ ἓνα, μακρὸν διάστημα κακίας καὶ δυστυχίας.

Ἡ διάθεσή μου ἔχει ἀνάγκη, ἔστω καὶ ρομαντικά, ἔστω καὶ γιὰ λίγη ὥρα, νὰ καθαρθεῖ, νὰ ἐλαφρώσει ἀπὸ τὴ δίκαιη ὀργὴ καὶ χωρὶς νὰ εἶμαι ὁ Στησίχορος ὁ Ἱμεραῖος, ὁ «βαστάσας ἐπὶ τῆς λύρας τὰ βάρη τοῦ ἔπους» θέλω νὰ βρῶ λίγο φῶς, τὸ φῶς τῆς χαρᾶς, τὸ φῶς μου. Καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀποψη, ἡ Ἑλένη μου, ὁ κ. Φ. Πολίτης, πραγματικὰ μοῦ ξανάδωσε τὸ φῶς μου.

Λοιπόν, ποῦ βρέθηκα χτές ;—Ἦμουν στὸ ἴδιο ἐκεῖνο τὸ θέατρο μὲ τοὺς προ-

βολείς και με τὰ σκηνογραφήματα ; "Όχι, δὲν ἤμουνα σὲ κανένα βέβηλο μέρος. "Η-
μουνα σ' ἓνα τέμενος τῶν Μουσῶν, στὸ μέρος τῆς εὐσυνειδησίας, τῆς μελέτης καὶ τῆς
ἀνώτερης διανόησης. "Έτσι, ξαφνικά, τὸ Ἐθνικὸ γίνηκε θέατρο τέχνης.

Οἱ «Πέρσαι» εἶναι κατόρθωμα. Στηρίχθηκε ὁ σκηνοθέτης μόνο στὸ κείμενο καὶ
στοὺς ἠθοποιούς. Ἄπλᾶ, πολὺ ἄπλᾶ, μὰ ψυχικά, μὰς πρόσφερε τὸν Αἰσχύλο νὰ τὸν
χαροῦμε χωρὶς νὰ κουραστοῦμε καὶ χωρὶς νὰ στεναχωρηθοῦμε. Κανόνισε τὸ ἔργο
ὅπως νόμισε, ἔκοψε κάτι καὶ ὅ,τι νόμισε ἦτανε καὶ τὸ σωστό. "Έτσι ὁ Αἰσχύλος γί-
νηκε φίλος μας, ἓνας τρισεγγάτος ποιητῆς, πού στοργικά, πού με καλὴ καρδιά, πού
με συμπάθεια πρόβαλε καὶ μὰς εἶπε τὰ ὑπέροχα τὸ λόγια του. Τ' ἀκούσαμε «μεθ'
ἡσυχίας καὶ βεβαιότητος». Ἐξαγνισθήκαμε. Ναι, Φῶτο Πολίτη, μὲ κάνεις νὰ φχαρ-
στιέμαι, γιατί ἔχω δίκιο νὰ πιστεύω σὲ σένα. Τί νὰ πῶ ; Γιατί νὰ εἶσαι τέτιος ;—Φα-
σίστας ἑλληνομάστιξ ; Δὲν κάνεις ἀλήθεια τὴν ψυχανάλυσή σου ; — Ὁ Σωτηρίου, ὁ
Μωροσίτης ἔχουν ἀσχοληθῆ. Πήγαινε ὡς τὸ Διδασκαλεῖο Θηλέων Πειραιῶς ἢ ὡς τὸ
Διδασκαλεῖο τῆς Μέσης στὸ Βαρβάκειο. Ἡ πνευματικὴ σου ζωὴ εἶναι νεύρωση. Εἶσαι
ψυχάρρωστος. Τὰ παραμερισμένα σου ἐνστιχια—παραμερισμένα ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τῆς
ἀγάπης, ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ καὶ ἀπὸ τὸν Κάρλαυλ—σοῦ δημιουργοῦν ἓνα φοβερὸ ὑπο-
συνείδητο. Πήγαινε νὰ σὲ λυτρώσουν, νὰ σοῦ ξανασυνδέσουν τὴν κανονικὴ πορεία
σου. Πῶς ἀλλιῶς θὰ μὰς γίνεις ὠφέλιμος ; —Τί νὰ πῶ ; Ἐχω ἀνάγκη νὰ μὴν τσα-
κῶνουμε διαρκῶς... Μὰ ὁ στίχος πού εἶπανε ἀμερόληπτα οἱ ἠθοποιοί, σὰν ἀσυναί-
σθητα, ἦταν τὸ «οὔτινος δοῦλοι κεκληνται φωτός...». Γιατί, κ. Μολίτη ; Γιατί δὲν
συμφωνεῖ μὲ τὶς διχτατορικὲς σου ἰδέες ;... Θὰ καὶ λοιπὸν ὁ Αἰσχύλος ὡς ἀντιφασί-
στας καμιά φορὰ ;...

Ἡ μετάφραση τοῦ Γρυπάρη δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ. Τόσο εἶναι θαυμα-
στότατη. Μεγαλεῖο γεμάτη ἢ δημοτικὴ του, ἢ στιχοουργία του. Τὸ αἰσθημὰ του. Βάγ-
βαρος πρέπει νὰ εἶναι ὅποιος ἔχει ἀντίρρηση. Ἀναγάλιαση πιάνει τὸ ρωμιό, σὰν
κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν ἔκτακτὴν ἠδονὴν πού μὰς δίνουν στὴ μετάφραση οἱ στίχοι 610—
620. Τέτιαν ἀνάπτυξη τῶν Αἰσχυλικῶν στίχων δύσκολα θὰ μποροῦσε νὰ φαντασθεῖ
κανεὶς καὶ διαβάζοντας τὸ κείμενο σχεδὸν δὲν ὑποπτεύεται τὸ πλάτος πού κρύβουν
καὶ πού τὸ ἀποκαλύπτει ὁ Γρυπάρης. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ στ. 821 καὶ 822 (ὑβρις...) καὶ
ὄλο τὸ ἔργο. Προφανῶς ἡ μετάφραση εἶναι καὶ θεατρικὴ. Ἐβαλε τὸ χέρι του ὁ κ.
Πολίτης—καὶ ἔκανε πολὺ καλά—ἢ ἄρχισε νὰ καταλαβαίνει ἀπὸ θέατρο ὁ ἔξοχος
Γρυπάρης ;

Ὁ χορὸς—νομιζῶ—ἔκανε τὶς κινήσεις του σὰ μηχανικά. Μερικὲς μεροῦνες δὲν
προσαρμοζόντουσαν καλὰ στὸ κεφάλι τῶν προσώπων, μιλοῦσαν (τὴν παράσταση τὴν
εἶδα στὴν ἀπογευματινὴ τοῦ τελευταίου Σαββάτου τῆς περιόδου), δὲν ἄφιναν τὴν κ.
Παξινοῦ νὰ μιλήσει, γελοῦσαν κι' ἂν δὲ σεβόντουσαν οἱ μπουλουξήδες τὸν Αἰσχύλο,
δὲ σεβόντουσαν τοῦλάχιστον τὸ μεροκάματο ; Μὰ ὁ κ. Πολίτης βέβαια δὲν μπορεῖ
νὰ κάνει καὶ τὸν ὀδηγό... Κι' ὄλ' αὐτὰ μαζὶ μὲ κάτι φλύαρες φασαρίες πίσω ἀπὸ
τὴν αἰλαία πρὶν ἀρχίσει τὸ ἔργο, γιατί ὁ Ταμίας εἶχε τὴν εὐγενικὴ ἐπιείκεια νὰ μοῦ
κλείσει ἓναν ἀριθμὸ στὴν πρώτη σειρὰ, (ἀριθ. 5). Μὰ δὲν τὴν ξαναπαθαίνω, δὲν ξα-
νακάθουμαι μπροστά. Στὴν πρώτη σειρὰ κάθονται οἱ φίλοι τῆς συμπτρέττας στὴν
Ἐπιθεώρηση.

Καὶ οἱ ἠθοποιοὶ ὄλοι δὲν προδώσανε καθόλου τὴν ἀρίστη ἐμπνευση τοῦ σκηνο-
θέτη καὶ παίζανε μέσα στὸν ἴδιο τόνο χωρὶς καμιά παραφωνία. Ἡ κ. Παξινοῦ ἀξιο-
λογότατη, ὁ Μινωτῆς ἀριστος ὡς ἀρθρωση, ὡς φωνή, καὶ ὡς ἠθοποιία τῆς ἀπαγγελίας.
Κάτι πολῦτιμοι χρωματισμοὶ καὶ μὰ ἔκφραση ψυχικότατη. Ὁ Γληνὸς μὰς χάρισε
τὴν αἴσθησιν τοῦ νικημένου κυρίαρχου μὲ στὴν οὐσιαστικὴ, γεμάτος ἀσιατισμὸ στὴν
κίνηση, ἓναν πόνον συγκρατημένο στὴν συμμένῃ ἀπάνω ἀπὸ τὸ φυσικὸ τῆς τῆ φωνῆ
του καὶ μὲ τὸ βάσιμό του τὸ παίξιμο. Ἀντίθετος, γλυκὸς ἄρχοντας, κατὰ τὸ κείμενο,
ὁ κ. Ροζάν, ἀριστοὶ καὶ οἱ τρεῖς κορυφαῖοι. Προτιμῶ τὸν κ. Καροῦσο μὲ τὴν ἠθο-
ποιία του καὶ δὲν θὰ εἶχα κανένα δισταγμὸ νὰ ἐπαινέσω θερμὰ καὶ τὸν κ. Αὐλωνίτη
καὶ τὸν κ. Κωτσόπουλο.

Ὁ «Κύκλωπας» ὁμως τί ἄλλο πράμα !—Τί κίνηση, τί χαρὰ, τί παιχνί-
δισμα, ἔξοχη ἐρμηνεῖα. Κανένας «ἠρωϊσμὸς» στὰ πρόσωπα. Ἐπιμένο. Ἐξοχη ἐρμη-
νεῖα. Μὰς ἔδωσε τὴ γεύση τοῦ σατυρικοῦ δράματος ἢ παράστασης. Ἡ σκηνογραφία

του θαυμαστή στην έκφραση και στο αντινατουραλιστικό της παρουσίασμα. Οί σάτυροι έκτακτοι, αν και τὰ γυμνά τὰ ἀνδρικά κορμιά δὲν εἶναι συνήθως συμπαθητικά. Ἐτούτοι ἐδῶ οἱ σάτυροι, δὲν παίζανε μόνο, τὸ γλεντοῦσαν τὸ ἔργο· τοῦ δῶσανε τὴν ψυχὴ τους· ἦταν ὅλοι χαρούμενοι, ἀδιάπτωτοι καὶ εὐθυμοί. Ἡ χορογραφία τους κι' ὁ χορογράφος τους ὁ κ. Ἄγγ. Γριμάνης πάρα πολὺ στὴ θέση τους, περισσότρο ἀπὸ πάρα πολὺ καλοί. Ὁ Βεάκης χάσμα. Τί ὀμιλία! εἰ τονισμός! Ὁ Δεστούνης ἔπαιξε τὸν πατριώτη του τὸν Ὀδυσσεά καλὰ καὶ ὁ Ταλᾶνος ἀριστος σάτυρος, ἐκφραστικὸς καὶ οὐσιαστικὸς, καθὼς ἀκόμη καὶ ὁ ράθυμος καὶ δυσκίνητος γενικὰ κ. Φαρμάκης. Ὁ κ. Εὐθυμίου ἀξίζει τὸ πῶς θερμὸ τὸν ἔπαινο. Ἐννοίωσε κι' ἔπαιξε χαριτωμένα καὶ μὲ κάτι πολὺτιμους ρεαλισμοὺς τὸ Σειλίνο.

Καλότυχο ἔργο τέλος πάντων ὁ «Κύκλωπας». Τὸ ἀνέβασε ὁμορφα ὁ κ. Ρῶτας, ἀν καὶ μὲ ὅλες τὶς ἀντιξοες περιστάσεις πού δημιουργεῖ τὸ Παγκράτι μοιραίως, τὸ παίζει τώρα τόσο περίφημα ὁ Πολίτης, τὸ μεταφράζει πρῶτα ὁ πολυσέβαστος ὁ Πάλλης, στὴ μετάφραση, πού ἔπαιξε τὸ Ἐθνικό, τὸ μεταφράζει (1931) μὲ σεμνότητα, μὲ σοβαρότητα καὶ μ' ἐπιτυχία πάλι ὁ κ. Δ. Σάρρος πού δὲν κουράζεται νὰ ἐργάζεται ἀπάνω στ' ἀρχαία τὰ κείμενα. Πιὸ κομψὸ παίξιμο, πιὸ πολιτισμένη παράσταση δὲν γίνεται ἀπὸ αὐτὴ τοῦ «Κύκλωπας».

Γενικὰ ἢ βραδιὰ τῶν τελευταίων ἔργων τῆς περιόδου μοναδική. Ἀνώτατη. Πνευματικὴ καὶ Ψυχικὴ.

Ἔστερ' ἀπὸ αὐτὰ ἐγὼ τοῦλάχιστο δὲν θὰ παραδεχθῶ πὼς εἶχανε δίκιο οἱ συνάδελφοι ἐκεῖνοι, πού φροντίσανε, μὲ πείσμα, νὰ βροῦν καλύτερη τὴν παράσταση τῶν Γερμανῶν σὲ Ὁδεῖο τοῦ Ἡρώδου. Πὼς μπορεῖ νὰ εἶναι καλύτεροι οἱ ἐρασιτέχνες ἀπὸ τοὺς ἐπαγγελματίες;—Βέβαια Γερμανοὶ παίζανε, μέλη ἐνὸς μεγίστου πολιτισμοῦ!—Κάτι καλύτερο θὰ εἶχαν!—Μοῦ ἔλεγαν ὁμως πὼς ἡ παράσταση δὲν ἦταν καὶ πολὺ Αἰσχυλική, πὼς ἡ ἐμφανισὴ τῆς ἦταν ἀταίριαστη σχετικὰ μὲ τὸ χῶρο τὸν ἀρχιτεκτονικὸ τοῦ Ὁδεῖου. Μπῆρεϊ. Δὲν τὴν εἶδα τὴν παράσταση αὐτή.

Καὶ θὰ τολμοῦσα νὰ ρωτήσω τὸ ἀρμόδιο τμήμα τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀν ξέρει ὅτι ἔχουμε καὶ στὴν Ἑλλάδα Ἐταιρεία Θεατρικῶν Συγγραφέων, Ἐνωσὴ θεατρ. Κριτικῶν καὶ σωματεῖο Ἡθοποιῶν; Καὶ ἀν δὲν τὸ ξέρει, ὀφείλει νὰ τὸ μάθει καὶ νὰ τὰ προσαλεῖ σὲ κάτι τέτοιες περιστάσεις, ὄχι γιατί τὴ λογαριάζουν τὴν Τέχνη ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα παρὰ τοῦλάχιστο γιὰ λόγους τουρισμοῦ, νὰ δείχνουν δηλ. πὼς ὑπάρχουν καὶ σ' αὐτὸν τὸν τόπο ἄνθρωποι, πού γάνουν τὸν καιρὸ τους μὲ τὰ διαβάσματα καὶ μὲ τὴν Καλλιτεχνία. Μὰ οἱ Γερμανοὶ δὲν φαντασθήκανε πὼς, περισσότερο ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς καὶ ἀπὸ τὶς ξένες παροικίες, τοὺς ἐνδιέφερε κυρίως νὰ τοὺς δοῦν οἱ συγγραφεῖς, οἱ κριτικοὶ καὶ οἱ θεατρίνοι; Τὸ ὑπουργεῖο τῆς Γερμανικῆς Προπαγάνδας, ὅταν τοὺς ξεπροβοδοῦσε τοὺς εἶπε νὰ «διοριστοῦν» καὶ νὰ λάβουν τὶς εὐλογίες τοῦ κ. Σικελιανοῦ;—Κρίμα στὰ ναῦλα τότε! Μὰ ἡ Γερμανικὴ Πρεσβεῖα πού ζῆ ἀνάμεσά μας καὶ πού τόσα καὶ τόσα ἔργα Γερμανικὰ τὰ παίζουν οἱ καλύτεροὶ μας ἠθοποιοί, τὰ μεταφράζουν οἱ καλύτεροὶ μεταφραστές μας, τὰ κρίνουν ὅλοι μας οἱ κριτικοί, τὰ βλέπει τὸ κακόμοιρο τὸ κοινὸ μας, ἔχουμε καὶ εἰδικὸ θέατρο (Ἀργυρόπουλος) πού παίζει ὅλο Γερμανικὰ—τοῦλάχιστο γιὰ τὰ μάτια, δὲ νόμισε πὼς θάπρεπε νὰ θυμηθοῦν τὶς τρεῖς αὐτὲς ἐκδηλώσεις τοῦ θεάτρου μας καὶ νὰ τοὺς καλέσει;

Μὲ τοὺς Γερμανοὺς τῶν «Περσῶν» ἄκουσα πὼς ἦρθε σ' ἐπαφὴ ὁ Καθηγητὴς Λούβαρης. Δὲν κάνανε τὸν κόπο νὰ τὸν ρωτήσουν τοῦλάχιστον ἐκεῖνον, πού ἔχει τόση σχέση μὲ τὴν Τέχνη τὴ δική μας τί ἔπρεπε νὰ κάνουν;

Ὡς τόσο ἡ φροντίδα τῆς Γερμανίας γιὰ νὰ ἐπιδείχεται πνευματικὰ καὶ ἀνάλογες φροντίδες τῆς Ἰταλίας σὲ ἄλλα σχετικὰ ἐπίπεδα, πρέπει νὰ μᾶς γίνουν παραδείγματα γιὰ νὰ τὰ μιμηθοῦμε. Στὴν Ἑλλάδα μας, ἀν ἐξαιρέσει κανεὶς τὴν ἀτέλεια τοῦ φόρου τῶν Δημοσίων Θεαμάτων καὶ μιὰ πολιτισμένη παράγραφο τοῦ Μεταθετοῦ γιὰ τοὺς λογοτέχνες δασκάλους— τί ἄλλη φροντίδα ὑπάρχει γιὰ τὴν Τέχνη;— Οὔτε μιὰ πρόσκληση γιὰ λόγους τουρισμοῦ, εἶπαμε!, οὔτε ὡς «φαινόμενα» δὲ μᾶς λογαριάζουν οἱ ὑπάλληλοι τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν!

Γιὰ ὅ,τι κάνουν, μόνοι τους, οἱ Ἕλληνες καλλιτέχνες εἶναι ἥρωες!